

BA Scriptie 2015/2016

De Vestaalse Maagden en het *tertium genus*

Een herinterpretatie van de maagdelijkheid van de
Vestaalse Maagden

Chantal Bosma

Studentnummer: 4160401

Universiteit Utrecht

Inhoudsopgave

Inleiding – 3

I – Het *tertium genus*

- De *galli* - 6
- Het definiëren van het *tertium genus* - 8

II – Vestaalse Maagden

- De oorsprong, rechten en plichten van de Vestaalse Maagden - 11
- Interpretaties van de maagdelijke status - 12

III – Maagdelijkheid als het *tertium genus*

- Zowel man als vrouw - 16
- Tussen man en vrouw in - 17

Conclusie - 19

Literatuur - 21

Samenvatting - 22

Verklaring kennisneming regels m.b.t. plagiaat - 23

Inleiding

Zoals bijna alle antieke culturen was de maatschappij van Rome een patriarchaat en lag de formele macht in de handen van mannen. Als hoofd van de familie domineerden volwassen mannen niet alleen het huishouden, zij domineerden ook de politiek en vrijwel elke sector van het publieke leven. In het publieke leven werd verwacht dat een man zich dominant opstelde ten opzichte van een vrouw om de hiërarchie in stand te houden. Vrouwen die als ondeugdelijk en onbescheiden werden beschouwd, werden dan ook met afkeur bejegend. Toch werden vrouwen zeker niet weggecijferd en speelden zij wel degelijk een belangrijke rol in de Romeinse maatschappij. Zij verleenden mannen rijkdom en status wanneer zij met hen in het huwelijk traden, ze verzorgden het huishouden en baarden erfgenamen. Doordat zij onmisbaar waren in de maatschappij, hadden vrouwen de nodige invloed om relatieve vrijheid in de privésfeer te eisen. Achter gesloten deuren vervaagden de binaire rolpatronen, oftewel de manier waarop een maatschappij zowel man als vrouw een vaste rol geeft om te vervullen, en gingen mannen en vrouwen op meer gelijke voet met elkaar om. Het ideaal van *concordia*, de natuurlijke harmonie in het huwelijk en tussen man en vrouw in het algemeen, zorgde ervoor dat zowel mannen als vrouwen vrede hadden met hun positie in de maatschappij, wat verklaart hoe deze rolpatronen in stand bleven.¹

Er is echter één publieke sfeer waarin vrouwen wel in meerdere gevallen een prominente rol hebben gespeeld en hiervoor ook formeel erkend werden, namelijk die van de religie. Celia A. Schutz concludeerde in haar boek *Women's religious activity in the Roman Republic* dat op religieus gebied vrouwen een actieve rol innamen, zowel binnenshuis als openbaar. Zo waren er priestersessen van Ceres, Liber en Venus, en vervulden vrouwen de belangrijke posities van de *flaminica Dialis* en de *regina sacrorum*. Vrouwen namen niet alleen deel aan rituelen met de nadruk op typisch vrouwelijke zorgen zoals kindergeboorte, huwelijk en familie, maar zij namen deel aan een grote verscheidenheid van religieuze praktijken. Zo ook bijvoorbeeld voor het welzijn van de staat, de politiek en andere zaken die wij traditioneel niet tot de vrouwelijke sfeer rekenen. Schutz concludeert dat in religie een grotere mate van flexibiliteit ten aanzien van de rolpatronen te observeren is.²

Deze flexibiliteit in religie beperkte zich niet tot het vervagen van rolpatronen, maar liet ook toe dat mannen en vrouwen compleet buiten hun rolpatroon konden treden. Zo worden er in de cultus van Cybele, ook wel bekend als de *Magna Mater*, travestieten aangetroffen, de *galli*. Zij kleden zichzelf als vrouwen en castrerden zichzelf om toe te treden tot wat door verschillende auteurs uit de oudheid het *tertium genus* wordt genoemd.

Centraal in deze scriptie zal het relatief moderne begrip *gender* staan. *Gender* is het geheel van sociale, culturele, gedrags- en identiteitsaspecten van een sekse, naast lichamelijke en biologische aspecten. Iemand's *gender* wordt niet alleen bepaald door hoe iemand zichzelf ziet, maar ook door hoe deze persoon wordt gezien door zijn directe omgeving. In de moderne, westerse wereld zijn sekse en *gender* niet per se gelijk aan elkaar. Mannen en vrouwen mogen de keuze maken om gedrag te vertonen dat traditioneel niet bij hun sekse zou horen. In de laatste eeuw zijn steeds meer rolpatronen doorbroken, en is het zelfs mogelijk geworden om van sekse te veranderen wanneer iemand zich misplaatst voelt in zijn lichaam.

¹ Judith P. Hallett, Marilyn B. Skinner, *Roman Sexualities* (New Jersey, 1997) Introductie

² Celia A. Schutz, *Women's religious activity in the Roman Republic* (North Carolina, 2006) Conclusie

In de Romeinse tijd, de tijdsperiode die we in deze scriptie onderzoeken, waren sekse en *gender* echter vrijwel onlosmakelijk met elkaar verbonden. Er waren twee seksen, man en vrouw, en dus ook twee *genders*. Het vertonen van gedrag dat niet binnen iemands sekse, en dus *gender* of rolpatroon viel, werd doorgaans niet geaccepteerd in de Romeinse maatschappij. Gezien *gender* een modern concept is, is het waarschijnlijk dat in de oudheid de scheiding tussen sekse (natuur) en *gender* (cultuur) helemaal niet gemaakt werd.³

In de Romeinse maatschappij werden de rolpatronen van man en vrouw in de bovenklasse strenger aangehouden dan in de onderklasse, en ook in de privésfeer was er de mogelijkheid om buiten je rolpatroon te treden. Doorgaans is echter te stellen dat mannen dominant waren en het openbare leven regelden, en dat vrouwen onderdanig waren en meer teruggetrokken waren in de huiselijke sfeer. Er waren vele (ongeschreven) regels wat een man of vrouw wel of niet mocht doen simpelweg omdat zij man of vrouw waren, en hoe hoger de persoon in aanzien stond, des te meer er van deze persoon werd verwacht dat hij zich 'mannelijk' of 'vrouwelijk' gedroeg.⁴ Wanneer we dus een geval ontdekken in de oudheid waarin het doorbreken van een rolpatroon in het openbaar wel werd geaccepteerd, is dit opvallend en behoeft dit een verklaring.

Ook vroegchristelijke schrijvers is het opgevallen dat in de Romeinse maatschappij soms de rollen van *gender* en sekse werden doorbroken. Zo worden in meerdere bronnen de termen *medium genus*, *tertium genus* of *tertium sexus* genoemd. Het woord *sexus* staat voor geslacht, *genus* kan zowel geslacht als ras betekenen. De termen worden genoemd in de werken Tertullianus' *Ad Nationes*, de *Scriptores Historiae Augustae: Alexander Severus*, en Prudentius' *Peristephanon*. In deze werken verwijzen ze of naar eunuchen of naar de *galli*. De *galli* traden niet alleen buiten hun sekse, maar ook buiten hun *gender*. Om die reden stelt Will Roscoe in zijn werk 'Priests of the Goddess: Gender Transgression in Ancient Religion' dan ook voor om *tertium genus* te vertalen als derde *gender* in plaats van derde sekse gezien sekse en *gender* destijds onlosmakelijk met elkaar verbonden waren, maar *gender* de meer alomvattende term is van de twee.⁵ Het derde *gender* wordt dan, wanneer we spreken over gevallen in de Romeinse maatschappij, een benaming voor personen die in hun gedrag afwijken van de twee standaard *genders* van man en vrouw.

De bronnen die de term *tertium genus* noemen doelen waarschijnlijk alleen op mannen die de grenzen van hun sekse en *gender* overschreden. Maar als we naar de geschiedenis kijken, vinden we ook een priesterschap waarin vrouwen de regels van hun *gender* konden doorbreken, namelijk dat van de Vestaalse Maagden. Deze vrouwen, die 30 jaar lang verantwoordelijk waren voor het welzijn van de stad Rome door het vuur ter ere van de godin Vesta brandende te houden, kregen rechten die normaliter alleen voor vrije mannen bestemd waren. De voorwaarde was wel dat zij gedurende hun ambtsperiode maagd zouden blijven. Door hun maagdelijkheid zou je kunnen stellen dat zij, net als de *galli* die zichzelf castreren, niet alleen afzien van hun *gender* maar ook van hun sekse. In theorie zou de term *tertium genus* dus ook op hen van toepassing zijn. Wanneer we echter kijken naar de werken die reeds over de Vestaalse Maagden geschreven zijn, zien we dat er nog niemand tot deze

³ Brooke Holmes, *Gender: Antiquity and its Legacy, Ancients and moderns series* (2012) p. 3

⁴ Bradley Skeen, 'Gender structures and roles in ancient Rome.' In Bogucki, Peter, ed. *Encyclopedia of Society and Culture in the Ancient World*. New York: Facts On File, Inc., 2008. Ancient and Medieval History Online. Facts On File, Inc. <http://www.fofweb.com/activelink2.asp?ItemID=WE49&iPin=ESCAW313&SingleRecord=True> (21 april, 2016)

⁵ Will Roscoe, 'Priests of the Goddess: Gender Transgression in Ancient Religion', *History of Religions* 35.3 (1996) p. 203

theorie is gekomen. De bestaande theorieën beschrijven inderdaad dat de Vestaalse Maagden een unieke positie hadden in de samenleving en dat zij afweken van de andere vrouwen, maar verklaren niet waarom het mogelijk was voor deze vrouwen om rechten te krijgen die normaliter alleen voor mannen bestemd waren. In de praktijk blijkt dat historici in het algemeen erg weinig aandacht besteden aan de mogelijkheid dat de Romeinen in drie *genders* dachten terwijl hier wel bewijzen voor zijn.

In deze scriptie zal ik de theorie dat men in de Romeinse maatschappij in drie *genders* dacht, gaan toetsen aan de hand van de Vestaalse Maagden. De Vestaalse Maagden passen namelijk ondanks hun sekse niet in het vrouwelijke *gender*. De term *tertium genus* die in de late oudheid meerdere keren op schrift is gezet om personen aan te duiden die de regels van hun *gender* doorbraken, zou dan ook op de Vestaalse Maagden van toepassing zijn. Ik vraag mij sterk af of het *tertium genus* een concept is dat misschien door de gehele Romeinse religie verweven zit. Wanneer dit zo zou zijn, zou dit een geheel nieuw licht kunnen schijnen op de Romeinse religie en het belang van rolpatronen in de Romeinse maatschappij. Er zijn immers meer gevallen waarin het overschrijden van de regels van *gender* in Romeinse religie te constateren is. Denk bijvoorbeeld aan godinnen die werden aangeroepen voor hun zegen over de jacht of de oorlog, aspecten waar de sterfelijke vrouwen van Rome niets over te zeggen hadden. In de hoop een stap vooruit te kunnen zetten in het onderzoek naar *gender* in de Romeinse maatschappij en de Romeinse religie, zal de hoofdvraag van deze scriptie dan ook luiden: 'In hoeverre is het concept van het *tertium genus*, het buiten de norm tredende, derde *gender* waarmee de *galli* werden aangeduid, toe te passen op de Vestaalse Maagden?'

Het eerste hoofdstuk van deze scriptie zal zich richten op het *tertium genus* aan de hand van het fenomeen van de *galli* en het onderzoek van Will Roscoe dat hij wijdde aan een mogelijke verklaring voor dit fenomeen. Ook zullen de klassieke bronnen die spreken over dit derde *gender* worden bekeken om tot een definitie te komen van wat er met het *tertium genus* bedoeld werd. De vraag die centraal staat is of het *tertium genus* het vrouwelijke en het mannelijke *gender* combineert, of het moet worden gezien als een *gender* dat compleet los staat van de bestaande twee *genders*. Het tweede hoofdstuk zal de Vestaalse Maagden, hun oorsprong, levenswijze, plichten en rechten behandelen. Het onderzoek richt zich hierbij op de Vestaalse Maagden die zich in het *Atrium Vestae* in Rome bevonden, en niet op de Vestaalse Maagden die in verschillende andere steden in het Romeinse rijk zijn waargenomen. Ook wordt aangenomen dat de basis van het zijn van een Vestaalse Maagd in de honderden jaren dat het ambt werd uitgevoerd onveranderd is gebleven. Centraal zal staan in welke opzichten deze vrouwen het vrouwelijke rolpatroon konden doorbreken. In dat kader zullen ook de werken van een aantal befaamde historici over het *gender* van de Vestaalse Maagden worden behandeld om een beeld te krijgen van wat de bestaande interpretaties zijn. Het derde hoofdstuk zal zich aan de hand van de voorgaande hoofdstukken richten op de vraag of het label van het *tertium genus* toe te passen is op de Vestaalse Maagden. Hierbij zal worden gekeken naar de overeenkomsten met de *galli*, maar ook naar de verschillen om zo tot een conclusie te komen.

I - Het *tertium genus*

De *galli*

Twee van de drie bronnen die het *tertium genus* benoemen, verwijzen met deze term naar de *galli*. De *galli* waren priesters van de godin Cybele en de mythische Attis die vaak met haar wordt geassocieerd. De *galli* werden beschreven als travestieten, als mannen die zich kleedden en gedroegen als vrouwen. Zo schrijft Firmicus Maternus:

‘Zij dragen vrouwelijk, verzorgd haar, en zachte kleren. Zij kunnen amper hun hoofd omhoog houden op hun slappe nekken. Dan, als zij zichzelf hebben vervreemd van mannelijkheid, opgejut door het spelen van fluiten, roepen zij hun godin aan om hen te vervullen met een onheilige geest om zo ogenschijnlijk de toekomst te voorspellen aan ijdele mannen. Wat voor monsterlijk en onnatuurlijk ding is dit?’⁶

Het waren de vroegchristelijke schrijvers die in de vierde eeuw dit fenomeen veelvuldig bespraken en het als het grote voorbeeld zagen van alles wat er mis was met de (heidense) religie van de Romeinen. Het was voornamelijk de manier waarop de *galli* de regels van hun *gender* overtraden die deze schrijvers verbijsterde. Het is echter incorrect om in de ideeën van deze christelijke schrijvers mee te gaan en de *galli* af te doen als een exotische rareiteit. De *galli* waren namelijk een vast onderdeel van de staatscultus, een cultus die door alle lagen van de Romeinse maatschappij erkend en gerespecteerd werd. Deze cultus werd in 204 v. Chr., ten tijde van de Tweede Punische Oorlog, officieel door Rome overgenomen nadat zij na meerdere slechte voortekenen de Sibillijnse boeken raadpleegden om een absolute nederlaag tegen Carthago te voorkomen. Deze boeken instrueerden de Romeinen om de godin Cybele vanuit Pessinus in Phrygië op te halen en naar de stad te brengen. Ze voorspelden namelijk dat wanneer de ‘grote moeder’ naar Rome zou komen, de oorlog zou worden gewonnen. En zo werd de *Magna Mater Deorum Idaea* in de vorm van een zwarte meteorietsteen naar Rome gebracht en in de tempel van Victoria geplaatst om later naar een eigen tempel op de Palatijn te verhuizen. De voorspelling kwam uit en de overwinning was aan Rome. Vanaf dat moment heeft Cybele een belangrijke rol gekregen als de moedergodin van Rome.

Met Cybele, en later ook haar gezel Attis, kwamen ook de *galli* naar Rome. De *galli* waren in Phrygië de priesters van Cybele geweest en werden zo ook in de Romeinse staatscultus opgenomen. De methode van aanbidding en devotie die de *galli* echter uitvoerden, was zelfs voor de Romeinen extreem. Tijdens de *Dies sanguinis*, een feestdag die jaarlijks op 24 maart plaatsvond, kastijdden de *galli* zichzelf tot bloedens toe tijdens een extatische viering. Met hun bloed besprenkelden zij het altaar van hun godin. Ook is het bekend dat de *galli* zichzelf castrerden om dichterbij hun godin te komen. Aurelius Prudentius Clemens (348 - ca. 405 N. Chr.) was een christelijke dichter in het Romeinse rijk. In zijn werk *Liber Peristephanon*, een werk over Spaanse en Romeinse martelaren, beschrijft hij het gebruik van de *galli* om zichzelf te castreren als volgt:

‘Een aanbidder steekt als een bezetene het mes in zijn arm en snijdt zichzelf open om zich met de Moedergodin te verzoenen. Van razernij en wild wervelen wordt gedacht dat dit de standaard is voor haar mysteries. De hand die op het snijden bespaart, wordt gezien als ongehoorzaam, en het is het

⁶ Firmicus Maternus, *De Civitate Dei* 7.26, eigen vertaling naar de Engelse vertaling door W. Roscoe (zie voetnoot 12)

barbarisme van de wonden die de hemel verdienen. Een ander maakt het offer van zijn genitaliën; hij verzoent zich met de godin door het mutileren van zijn lendenen, hij ontmant zichzelf en biedt haar een schaamtevol cadeau; de bron van zijn zaad wordt weggescheurd om haar voedsel te geven en dit wordt vergroot door het vloeien van het bloed. Beide seksen zijn onaangenaam voor hare heiligheid, dus hij behoudt een middelste *gender* (*medium genus*) tussen deze twee in, hij houdt op met het man zijn zonder een vrouw te worden. De Moeder der Goden heeft het geluk dat zij baardloze priesters krijgt dankzij een goed geslepen scheermes.⁷

Castratie is een terugkerend thema in de cultus van de *galli*. Zo zou hun naam ofwel afgeleid zijn van de koning Gallus, die in zijn woede zichzelf ontmande, of van de rivier de Gallos, een aftakking van de Sangarios in Pessinus waar volgens de mythe de god Attis was achtergelaten door zijn maagdelijke moeder Nana, of volgens andere versies van de mythe: waarin hij zichzelf castreerde. De cultus van de *galli* besteedt over het algemeen relatief veel aandacht aan Attis, de metgezel van Cybele, en zijn tragische dood wanneer hij door Cybele tot waanzin wordt vervloekt nadat hij ontrouw aan haar is geweest. Zo gebruikten zij voor hun castratie hetzelfde voorwerp waarmee Attis zichzelf zou hebben gecastreerd, ofwel een scherpe steen, een potscherf of een mes. Ook moest de castratie vrijwillig plaatsvinden. Omdat het gebruik van castratie door de Romeinen als iets exotisch en niet-Romeins werd gezien, werd het Romeinse burgers verboden een *gallus* te worden en was de cultus alleen toegankelijk voor slaven en niet-Romeinen. Pas onder Claudius (r. 41-54 n. Chr.) werd deze wet opgeheven, en werd de hele cultus gereorganiseerd omdat deze steeds populairder begon te worden onder de slaven en plebejers. Domitianus (r. 81-96 na Chr.) verbood wel zelfcastratie voor Romeinse burgers. In 394 n. Chr. werd voor het laatst een rite ter ere van Cybele en Attis gedocumenteerd. Het is waarschijnlijk dat met de verheffing van het Christendom tot staatsreligie van Rome in 380 n. Chr., de cultus van de *galli* langzaamaan werd ontbonden. De christenen zagen namelijk niets heiligs in het derde *gender*, zo bewijst ook de volgende passage uit *Ad Nationes* van Quintus Septimius Florens Tertullianus (ca. 160-230 n. Chr.). *Ad Nationes* verdedigt het Christendom tegenover de heidense religies, en beschrijft wat de auteur allemaal verderfelijk vond aan de Romeinse religie. In de volgende passage schrijft Tertullianus welke zonden de beide religies gemeen hebben:

‘In het gezelschap van elkaar zijn wij verraders geweest van de verhevenheid van de goden; en tezamen lokken we hun verontwaardiging uit. Ook jullie hebben je ‘derde soort’ (*tertium genus*), niet een derde manier van religieuze rite, maar een derde soort in sekse (*tertio sexu*), en, zijnde zowel man als vrouw in één...’⁸

Hij noemt dat beide religies een derde *gender* kennen. In het Christendom zou dit volgens de auteur Jezus Christus zelf zijn, hij zou naar sommige interpretaties ook een castraat zijn geweest.⁹ In de Romeinse religie doelt hij waarschijnlijk op de *galli*.

Ondanks dat ze onderdeel waren van de staatscultus, werden de *galli* nooit als verheven gezien door het Romeinse volk. Toch werden ze ook niet gezien als een categorie mensen die uit de stad verdreven moest worden. De Romeinen vonden deze mannen, die zich hulden in lange, gele jurken,

⁷ Prudentius, *Peristephanon* 10.1071, eigen vertaling naar de Engelse vertaling door H. J. Thomson (1955) https://archive.org/stream/prudentius00pruduoft/prudentius00pruduoft_djvu.txt

⁸ Tertullianus, *Ad Nationes* Boek 1, 20.4, eigen vertaling naar de Engelse vertaling door Q. Howe (2007) http://www.tertullian.org/articles/howe_adnationes1.htm

⁹ Tertullianus duidt Jezus aan met de term *spado*, Latijn voor eunuch of impotente man. Halvor Moxnes, *Putting Jesus in His Place: A Radical Vision of Household and Kingdom* (Westminster John Knox Press, 2003) p. 84-85.

hun lange haren bleekten en krulden, en sieraden droegen, maar een raar verschijnsel. Tegelijkertijd waren ze gefascineerd door hen. Wanneer de *galli* buiten hun tempel traden en door de stad heen wandelden, werden zij gevolgd door een enthousiaste menigte aan wie zij, in ruil voor een aalmoes, de toekomst voorspelden.¹⁰ Wel waren er moeilijkheden met de *galli* wanneer het om rechtspraak ging. De Romeinen waren het er namelijk niet over eens of deze eunuchen de rechten van mannen of die van vrouwen moesten hebben. Zo was er in 77 v. Chr. een rechtszaak waarin het erfrecht van de *gallus* Genucius in twijfel werd getrokken. De *praetor* besliste in zijn voordeel, maar een consul verklaarde dit oordeel ongeldig omdat de *gallus* 'noch man noch vrouw' was.¹¹

Will Roscoe legt in zijn werk 'Priests of the Goddess: Gender Transgression in Ancient Religion' uit dat het fenomeen van de *galli* niet uniek was in de antieke, Romeinse wereld. In het Midden-Oosten werden meerdere vergelijkbare culten gedocumenteerd waarin bij de aanbedding van een godin een priester de grenzen van zijn *gender* overschreed. Zo noemt hij naast de *galli* ook de priesters van Ishtar in Akkad, en de *hijra* in India en Pakistan, welke allemaal los van elkaar ontstaan zijn. Hij benoemt het doel van de extravagantie van de *galli* als volgt:

'Ancient writers considered the *galli* equivalent to the *Corybantes* and *Curetes* – groups who performed rites designed to benefit individual participants (as opposed to honoring a god). From Plato, in particular, we learn that the corybantic rites were intended to restore peace of mind to individuals suffering from psychological distress by inducing a temporary, healing form of madness or loss of consciousness [...] This was the function of the loud, shrill music, described as a cacophony of flutes, cymbals, and drums, that accompanied their performances. Sensory disorder [...] can create liminal states of consciousness in which normal distinctions, including, in some cases, that of gender, are suspended, and this state is the prelude to a subsequent reintegration [...] I believe a similar response, a collective catharsis on the part of the onlookers, was the intended effect of the public rites of the *galli*.'¹²

Het definiëren van het *tertium genus*

De twee antieke bronnen die voorheen behandeld zijn, doelen beide op de *galli* wanneer zij schrijven over het *tertium* of *medium genus*. Er is echter nog een derde bron over het *tertium genus* die dit begrip uitbreidt tot alle eunuchen, namelijk de *Scriptores Historiae Augustae*. Dit is een verzamelwerk van dertig biografische boeken over de levens van de Romeinse keizers. De verzameling begint bij Hadrianus en eindigt bij Numerianus en beslaat dus de periode tussen 117 tot 284 n. Chr. Het werk is waarschijnlijk door één onbekende auteur geschreven tegen het einde van de vierde eeuw, tijdens de regering van Theodosius I (379 - 395 n. Chr.). Eén van de keizers die hij beschrijft is Severus Alexander (r. 222 – 235 n. Chr.). Severus Alexander lijkt zich in deze bron heftig af te zetten tegen het gebruik van eunuchen in de keizerlijke huishouding zoals zijn voorganger Elagabalus had gedaan:

'Hij verwijderde alle eunuchen uit zijn dienst het gaf het bevel dat zij zijn vrouw moesten dienen als slaven. En gezien Elagabalus de slaaf was geweest van zijn eunuchen, reduceerde Alexander hen tot een beperkt aantal en onthief hij ze van alle taken in het paleis behalve van de zorg voor de vrouwenbaden; en gezien Elagabalus ook velen in de administratie van de financiën en in het beroep

¹⁰ Vermaseren, *Cybele and Attis*, p. 97

¹¹ Ibidem, quote Lactantius, *Div. Inst.*, 1, 21, 16: '*nec viros se nec feminas faciunt*'.

¹² Will Roscoe. 'Priests of the Goddess: Gender Transgression in Ancient Religion', *History of Religions* 35.3 (1996), p. 202

van procurator had geplaatst, haalde Alexander ze weg uit hun voormalige posities. Want hij zei altijd dat eunuchen een derde sekse (*tertium genus*) waren van het menselijk ras, een die niet gezien mag worden of in dienst mag worden genomen door mannen en zo min mogelijk door vrouwen van nobele geboorte.¹³

Het *tertium genus*, waarmee de eunuchen worden aangeduid, wordt beschreven als ambitieus en verraderlijk. Aan de eunuchen zou men daarom zo min mogelijk taken moeten toewijzen omdat ze geneigd zouden zijn macht uit te oefenen over hun meesters.

De bronnen over het *tertium genus* lijken in eerste instantie de term toe te passen op gecasteerde mannen. Van deze mannen is echter bekend dat zij niet alleen in sekse, oftewel uiterlijke kenmerken specifiek voor een geslacht, afweken van normale mannen maar ook in *gender*. *Galli* droegen vrouwenkleding en droegen een vrouwenkapsel. Qua gedrag is er weinig bekend over de *galli*, maar over het algemeen worden zij beschreven als extravagant en exotisch. Ook eunuchen, slavenmannen die werden gecasteerd om zo zeker te zijn van hun loyaliteit, -ze konden immers geen gezin meer beginnen- weken niet alleen af in sekse, maar ook in aanzien. Door de maatschappij werden eunuchen niet als volwaardige mannen gezien, en in verschillende bronnen wordt hun gedrag als vrouwelijk beschreven.¹⁴ De term *tertium genus* beschrijft, wanneer toegepast op de oudheid, dus niet alleen een sekse die afwijkt van man of vrouw, maar ook het gedrag en aanzien, en dus *gender*, dat hoort bij een sekse.

Helaas behandelen de bronnen over het *tertium genus* alleen maar mannen die de regels van hun *gender* overschrijden, en geen vrouwen die ditzelfde doen. Dit is echter niet opvallend, castratie en travestie zijn namelijk zaken die voor de vroegchristelijke auteurs als onnatuurlijk en dus onacceptabel werden gezien, in tegenstelling tot de Romeinen. Mary Douglas schrijft over de reactie van de vroegchristelijke schrijvers op de *galli*:

'The difference between pagan and Christian reactions in such cases is the difference between awe and horror when faced with an apparition that defies one's sense of reality. The Christian reaction is to place such events within its framework of moral dualism, with gender transgression on the side of evil.'

De Romeinen zagen zaken als de *galli* als *terata*, als wonderlijk en onaards. Zij zagen het als een voorbeeld waarin het heilige het modale doorbrak.¹⁵ Het werd geaccepteerd en het bestaan van de *galli* werd gezien als noodzaak voor het welzijn van de stad. Toch werd het niet als normaal beschouwd of als acceptabel voor iemand die niet bij deze cultus hoorde. Het celibaat van de Vestaalse Maagden, wat ik later in deze scriptie als een uiting het *tertium genus* wil beschrijven zou echter niet als iets bijzonders of onnatuurlijks door de vroegchristelijke schrijvers zijn opgemerkt. Maagdelijkheid en het celibaat zijn immers zaken die in het Christendom bejubeld worden. Het celibaat van de Vestaalse Maagden zou dus geen punt van kritiek zijn geweest voor deze auteurs; wellicht dat dit een verklaring is voor de afwezigheid van een vermelding.

¹³ *Scriptores Historiae Augustae: Alexander Severus* 23.7, eigen vertaling naar de Engelse vertaling door D. Magie (1921) http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Historia_Augusta/home.html

¹⁴ Walter Stevens, 'The Rise of Eunuchs in Greco-roman Antiquity'. *Journal of the History of Sexuality* 5.4 (1995) p. 501

¹⁵ Roscoe, 'Priests of the Goddess: Gender Transgression in Ancient Religion', p. 204

In de bronnen is er geen overeenstemming of het *tertium genus* een *gender* is dat zowel man als vrouw is, zoals Tertullianus beweert, of het geen van beide en dus iets er tussen in is, zoals gesuggereerd wordt door Prudentius. In het vervolg van dit onderzoek zal dus met beide mogelijkheden rekening moeten worden gehouden. Wat wel vaststaat is dat het *tertium genus* met zowel het vrouwelijke als het mannelijke *gender* overeenkomsten heeft. Tevens is het *tertium genus* niet een categorie die alleen binnen de religie heeft bestaan, eunuchen waren namelijk door de gehele Romeinse maatschappij heen te vinden.

II - De Vestaalse Maagden

De oorsprong, rechten en plichten van de Vestaalse Maagden

Het ontstaan van de cultus van de Vestaalse Maagden wordt door meerdere auteurs toegeschreven aan de koning Numa Pompilius (r. ca. 717-673 v. Chr.). Plutarchus schrijft dat onder toezicht van Numa de tempel van Vesta gebouwd werd.¹⁶ Aulus Gellius schrijft dat Numa zelf het eerste meisje bij haar ouders ophaalde om Vestaalse Maagd te worden.¹⁷ Numa stelde in eerste instantie twee meisjes aan om het heilige vuur van Vesta brandende te houden. Het branden van dit vuur was van groot belang voor het welzijn van Rome, het was de haard die stad gezond en gelukkig hield. De *Pontifex Maximus* werd ook in deze tijd aangesteld om over de Maagden te waken. Onder Servius Tullius werd het aantal Maagden opgehoogd naar vier, en later opnieuw naar zes. Aan het hoofd van de cultus van de Vestaalse Maagden stond de *Vestalis Maxima*. Zij had een zetel in het *Collegium Pontificum* en bekleedde de belangrijkste priesteressenpositie in Rome.¹⁸

Er werden hoge eisen gesteld aan het toetreden tot de cultus van de Vestaalse Maagden. Alleen meisjes tussen de zes en tien jaar oud kwamen in aanmerking en de meisjes mochten geen fysieke defecten hebben. Beide ouders van het meisje moesten in leven zijn en beide moesten als vrije burgers van Rome zijn geboren. De ouders mochten ook niet *emancipatio* hebben ondergaan en moesten nog onder de *patria potestas* van hun vader staan. Het is bekend dat ten tijde van de Romeinse Republiek de *pontifex maximus* tijdens de *captio* uit een verzameling van twintig hooggeboren meisjes een geschikte kandidate koos. Toen later bleek dat er maar weinig patriciërs waren die hun dochters wilden opgeven, kwamen ook de dochters van plebejers in aanmerking, en later zelfs die van vrijgelatenen. Bij haar inwijding kreeg het meisje een flinke som geld, evenals een jaarlijkse toelage. Het totaal van wat een Vestaalse Maagd tijdens haar ambtstermijn verdiende kon oplopen tot twee miljoen sestertie, een immens hoog bedrag. Een Vestaalse Maagd diende vervolgens dertig jaar lang de godin Vesta in een tempel op het Forum Romanum. Ze verbleef in het nabijgelegen *Atrium Vestae*, en was daarmee één van de weinigen die het recht had om op het *Forum Romanum* te wonen. De eerste tien jaar zou zij in de leer zijn, de daaropvolgende tien jaar zou ze haar ambt vervullen, en de laatste tien jaar werd besteed aan het opleiden van nieuwe meisjes. De Vestaalse Maagden hadden als belangrijkste taak om het vuur van Vesta brandende te houden. Om die reden moesten er te allen tijde twee Vestaalse Maagden aanwezig zijn in de tempel. Wanneer het vuur toch onverhoopt doofde, konden de Maagden een lijfstraf verwachten. Naast het bewaken van het vuur waren de Maagden verantwoordelijk voor het maken van het *mola salsa*, een ritueel deeg, en het voorgaan of bijwonen van vele riten en festivals. Na de ambtsperiode van dertig jaar waren de Vestaalse Maagden vrij om te vertrekken en te trouwen. De *pontifex maximus*, die als een vaderfiguur diende voor de vrouwen, kon indien gewenst een huwelijk voor de vrouwen regelen, veelal met mannen uit de bovenlaag van de samenleving. Ook waren de vrouwen verzekerd van een ruim pensioen. Veel Maagden kozen er echter voor om in dienst te blijven tot hun dood.¹⁹

Tijdens hun ambtsperiode was het van het grootste belang dat de Vestaalse Maagden hun maagdelijkheid behielden. Hun maagdelijkheid was direct verbonden met het welzijn van Rome.

¹⁶ Plutarchus, *Numa Pompilius* 9.5-10

¹⁷ Aulus Gellius, *Noctes Atticae* 1.12.

¹⁸ Takács, Sarolta A., *Vestal Virgins, Sibyls and Matrons; Women in Roman Religion* (Texas, 2008) p. 80

¹⁹ Takács, *Vestal Virgins, Sibyls, and Matrons* p. 81

Verloor ze toch haar maagdelijkheid, dan werd de Vestaalse Maagd ter dood veroordeeld. Dit gebeurde niet door middel van een normale executie, maar vond plaats in een sobere ceremonie. Na een processie door de stad waarbij om de nog levende Vestaalse Maagd werd gerouwd, werd zij levend ingemetseld in een kamertje binnen in een muur. In dit kamertje bevond zich een symbolische hoeveelheid voedsel en water waarop zij geringe tijd zou kunnen overleven. Zo was niemand direct verantwoordelijk voor haar dood.

Er zijn verschillende bronnen die het ter dood veroordelen van een Vestaalse Maagd beschrijven, en vrijwel al deze veroordelingen vonden plaats ten tijde van een crisis voor Rome. Gedacht wordt dan ook dat Vestaalse Maagden vaak als zondebok werden gebruikt wanneer Rome problemen had, en dat vele van deze vrouwen ten onrechte veroordeeld werden omdat het volk een verklaring nodig had voor de problemen waar Rome op dat moment in verwickeld was. Tegenwoordig is het gebruik van het ter dood veroordelen van een Vestaalse Maagd wanneer zij haar maagdelijkheid verliest zo welbekend en geaccepteerd, dat men zich niet realiseert dat dit het enige geval is in het gehele Romeinse priesterschap waarin een priester of priesteres de doodstraf kon krijgen voor het niet voldoen aan zijn of haar rituele taak. De uniekheid van deze sanctie vertelt boekdelen over de waarde die werd gehecht aan de maagdelijkheid van deze vrouwen.²⁰

Naast de vele plichten die bij hun ambt hoorden, hadden de Vestaalse Maagden ook een hoop uitzonderlijke rechten. Zo kregen zij bij spelen en voorstellingen altijd een ereplaats te midden van senatoren, mochten zij getuigen zonder een eed af te leggen, werden belangrijke testamenten en verdragen bij hen in bewaring gegeven, was de straf op het verwonden van een Vestaalse Maagd de doodstraf, en werden zij altijd begeleid door een *lictor*. Ook hadden ze politieke invloed. Zo konden ze een ter dood veroordeelde gevangene gratie verlenen, en werd hun er naar hun advies geluisterd door de senaat en later door de keizers. Het meest uitzonderlijke recht dat de Vestaalse Maagden kregen, was echter het recht dat zij vrij waren van *patria potestas*, zij stonden niet onder het gezag van hun vader of een echtgenoot. Geen enkele andere Romein had ditzelfde recht. Vestaalse Maagden hadden daarnaast dezelfde rechten als mannelijke burgers van Rome. Zij mochten stemmen, bezittingen hebben en een testament opstellen. Zij waren de enige vrouwen in de geschiedenis van Rome aan wie deze rechten verleend werden, wat getuigt van hun bijzondere positie in de samenleving.²¹

Interpretaties van de maagdelijke status

Er is veel wetenschappelijk onderzoek verricht naar het fenomeen van de Vestaalse Maagden. De zoektocht naar een verklaring voor de bijzondere status van deze vrouwen heeft vele theorieën opgeleverd en ook over de functie van de maagdelijke status van de vrouwen is veel gespeculeerd. Bij dit soort discussies is het belangrijk om het christelijke gedachtegoed dat maagdelijkheid in verband brengt met puurheid opzij te zetten. Waar maagdelijkheid als een grote deugd wordt gezien door het Christendom, en het celibaat deel was (en is) van het christelijke priesterschap, lagen deze zaken in de Romeinse cultuur anders. Voortplanting was van groot belang, evenals de familie. Een vrouw die uit vrije wil ongehuwd bleef, en zo dus haar maagdelijkheid behield, plaatste zichzelf hiermee buiten de norm. Seksuele losbandigheid werd overigens ook niet geaccepteerd.

²⁰ Ariadne Staples, *From Good Goddess to Vestal Virgin: Sex and Category in Roman Religion* (Psychology Press, 1998) p. 132

²¹ Aulus Gellius, *Noctes Atticae* 1.12.

Huwelijkstrouw was een belangrijke waarde in de Romeinse samenleving, maar dit leidde nooit tot complete seksuele onthouding. Cicero schrijft zelfs dat de Romeinse wet het celibaat verbood en Dionysus van Halicarnassus spreekt over een wet die jonge mensen verplichtte te trouwen.²² Bij deze gebruiken speelde het een grote rol dat de Romeinse cultuur er één van voorouderverering was. Wanneer een persoon geen nageslacht voortbracht, bestond er de angst dat niet alleen de kinderloze personen, maar ook de voorouders van deze personen vergeten zouden worden. Het bewust kinderloos blijven werd gezien als een belediging voor de familie. Zoals de geschiedschrijver Numa Denis Fustel de Coulanges het weet te verwoorden:

‘...man did not belong to himself; he belonged to the family. He was one member in a series, and the series must not stop with him. He was not born by chance; he had been introduced into life that he might continue a worship; he must not give up life till he is sure that this worship will be continued after him.’²³

Er was dan ook geen celibaat voor priesters of priesteressen, behalve voor de Vestaalse Maagden. We kunnen dan ook concluderen dat de maagdelijke status van de Vestaalse Maagden niet zonder meer samenhang met religieuze puurheid.

Als antwoord op de vraag waar deze maagdelijke status dan wel aan toegeschreven zou moeten worden, zijn er verschillende theorieën ontstaan. Voor deze scriptie heb ik een selectie van de verschillende theorieën op een rij gezet om een kort maar toch zo volledig mogelijk beeld te krijgen van hoe de maagdelijkheid van deze vrouwen in de moderne geschiedschrijving wordt geïnterpreteerd. De theorieën zullen in chronologische volgorde worden besproken.

De eerste theorie die we bespreken is die van Mary Beard. Zij schrijft in haar werk ‘The Sexual Status of Vestal Virgins’ dat de Vestaalse Maagden tussen verschillende seksuele identiteiten inhangen. Zij zijn zowel maagd in de zin dat zij ongetrouwde meisjes zijn, als *matrona*, een getrouwde en gerespecteerde dame. Beard beargumenteert dat de Vestaalse Maagden gedurende hun gehele ambtstermijn dezelfde status hebben als een meisje op haar huwelijksdag. Dit moment van overgang, tussen een meisje onder het gezag van haar vader naar echtgenote onder het gezag van haar man, is voor een bruid van korte duur. Het duurt niet langer dan een moment. Bij de Vestaalse Maagden wordt dit moment echter nagebootst en vervolgens verlengd tot dertig jaar.²⁴ Dit idee wordt ondersteund door een aantal bijzondere fenomenen die bij de Vestaalse Maagden waar te nemen zijn. Zo lijkt de ceremonie waarin zij toetreden tot de cultus, de *captio*, enigszins op het Romeinse huwelijksritueel waarbij zij van huis wordt opgehaald. Het haar van het meisje wordt in een bruidskapsel gekapt, maar zij draagt naar Beards interpretatie de lange jurk van een *matrona*. De Vestaalse Maagden mochten niet koken of graan malen zoals het een *matrona* betaamde, maar waren wel verantwoordelijk voor de *mola salsa*. Deze tegenstellingen zouden bewijzen dat de Vestaalse Maagd zowel bruid als *matrona* was, en tegelijkertijd geen van beide. De wortels van deze bijzondere status zouden in de oorsprong van de cultus van Vesta liggen ten tijde van de monarchie. De verering van Vesta zou namelijk gelinkt zijn aan de toenmalige koninklijke familie. De taken van de Vestaalse Maagden zouden overeenkomsten vertonen met de taken van zowel de vrouw van de koning (wat in tegenspraak zou zijn met de maagdelijke status) als met de taken van de dochters van

²² Numa Denis Fustel de Coulanges, *The Ancient City: A Study on the Religion, Laws and Institutions of Greece and Rome* (Lee & Shepard, 1877) P.38-39.

²³ Fustel de Coulanges, *The Ancient City*, p. 39.

²⁴ Mary Beard, ‘The Sexual Status of Vestal Virgins’, *The Journal of Roman Studies* 70 (1980) p. 21

de koning. De zorg voor het goede contact tussen de goden en de mensen lag toen immers bij de koning en zijn naasten, wat nog terug te halen is uit het woord *rex sacrorum*.²⁵

Ariadne Staples schrijft in haar boek *From Good Goddess to Vestal Virgin* dat de Vestaalse Maagden de verpersoonlijking van maagdelijkheid waren. In een maatschappij waar voortplanting van essentieel belang was, was deze verplichting tot maagdelijkheid des te opvallender: het onderscheidde hen van alle andere vrouwen. Staples schrijft dat door de Maagden te onderscheiden van zowel vrouwen als mannen, ze de mogelijkheid hadden om iets groters te vertegenwoordigen; ze vertegenwoordigden Rome zelf. Ook in haar kuisheid week de Vestaalse Maagd af van andere vrouwen, want van haar kuisheid hing niet alleen haar eigen leven of dood af, maar ook het welzijn van de gehele staat. Aangezien de maagdelijkheid van deze vrouwen van zulk groot belang was, stelt Staples de vraag waarom deze vrouwen niet compleet werden afgeschermd van seksuele verleidingen. Vestaalse Maagden hadden namelijk naast hun verplichte rituelen vaak een bruisend sociaal leven gelijk aan dat van de Romeinse bovenlaag. Een verklaring hiervoor is dat de Vestaalse Maagden altijd herkenbaar waren. Zo werden ze altijd vergezeld door een *lictor*. Een *lictor* was een symbool van macht, slechts voorbehouden aan magistraten en de *flamen Diales*. Gezien het feit dat de Vestaalse Maagden de enige vrouwen waren aan wie deze eer werd verleend, waren zij door zijn aanwezigheid altijd herkenbaar voor de toeschouwers. Ook hun haardracht was herkenbaar, de *sexs crines*. Deze draagwijze van het haar werd ook gevoerd door bruiden en symboliseerde maagdelijkheid.²⁶ De kleding van Vestaalse Maagden moest altijd kuisheid, waardigheid en bescheidenheid uitstralen zoals het een vrouw van stand betaamde. Vestaalse Maagden die zich te onbescheiden kleedden en hierdoor te vrijpostig overkwamen, werden hierom berispt. Het volk kende het belang van de Vestaalse Maagden en zou zich niet durven te vergrijpen aan deze vrouwen. Ook was het niet mogelijk voor een Vestaalse Maagd om haar identiteit te verbergen voor een potentiële minnaar. Heel Rome droeg bij aan het veiligstellen van maagdelijkheid van de Vestaalse Maagden. Ook schrijft Staples dat door de bijzondere status van de Vestaalse Maagden ze in geen enkele bestaande categorie pasten. Zij het in *gender* of in religie, de Vestaalse Maagd vertegenwoordigde een categorie op zichzelf. Het enige wat haar identiteit definieerde was dat ze een inwoner van Rome was, ze was niets meer dan dat. Ze was geen kind, geen vrouw en geen man, hoewel ze met al deze categorieën aspecten deelde.²⁷ Ook was ze geen onderdeel meer van een familie. Alle banden met haar voormalige familie werden tijdens de *captio* doorgesneden. Haar voorouders waren de Vestaalse Maagden die haar voor waren gegaan. De theorie van Staples beschrijft het belang en het behoud van de maagdelijke status, maar geeft geen duidelijke verklaring waarom nu juist maagdelijkheid het onderscheidende aspect zou moeten zijn.

Sarolta Takács schrijft in haar boek *Vestal Virgins, Sibyls, and Matrons: Women in Roman Religion* dat de theorie van Beard nog veel te wensen over laat. Takács schrijft dat de maagdelijkheid van de vrouwen moet worden verklaard met de link tussen vuur en voortplanting. Wanneer de Vestaalse Maagden vuur maakten, creëerden zij iets dat er voorheen niet was, vergelijkbaar met voortplanting. Het maken van vuur met een houten boor op een houten plank zou dan ook een erotische connotatie hebben gehad. Vesta zou van oorsprong een voortplantingsgodin zijn geweest, en haar naam zou een afgeleide zijn van het woord *uers-ta*, wat voortplanting betekent. Er zou tevens een

²⁵ Takács, *Vestal Virgins, Sibyls, and Matrons*, p. 83

²⁶ Staples, *From Good Goddess to Vestal Virgin* p. 146

²⁷ Staples, *From Good Goddess to Vestal Virgin* p. 143

connectie zijn tussen de fallus en het vuur. De verschijning van een fallus in het haardvuur zou de geboorte van een belangrijke man aankondigen. Ook schrijft Plinius de Oudere dat de Vestaalse Maagden de fallus zouden aanbidden.²⁸ De dienaressen van Vesta moesten het vuur aseksueel voortplanten. Vanuit de mythologie gezien was het echter bekend dat wanneer vrouwen zich aseksueel voortplantten, hier alleen monsterlijke wezens uit voortkwamen. De dienaressen mochten dus geen vrouwen zijn en moesten altijd een meisje, oftewel een maagd blijven om deze taak succesvol uit te kunnen voeren.²⁹ Dit idee wordt kracht bijgezet doordat Vesta zelf naar alle waarschijnlijkheid honderden jaren ook geen vrouwelijke vorm had. Pas na de grote brand in 64 n. Chr. en met de herbouw van haar tempel op het Forum Romanum kreeg Vesta voor het eerst een cultusbeeld. Als godin van de haard en het vuur was het logisch dat zij niet antropomorfisch werd afgebeeld, haar vorm was het vuur dat voor de tempel eeuwig brandde. Vesta was het vuur dat zich eeuwig kon verspreiden en voortplanten zonder tussenkomst van seksuele handelingen, haar dienaressen moesten daar een afspiegeling van zijn.

Als reactie op de voorgaande werken schreef Holt N. Parker het artikel "Why Were the Vestals Virgins? or the Chastity of Women and the Safety of the Roman State". Hierin betoogt hij dat de verplichte maagdelijkheid, en dus de onschendbaarheid van de Vestaalse Maagden symbool staat voor de onschendbaarheid van Rome. Tevens benadrukt Parker de rol van de Vestaalse Maagden als zondebok in tijden van nood. De ontmaagding van een Vestaalse Maagd was een makkelijke manier om de reden van een crisis voor het volk te verklaren. Maagdelijkheid is immers moeilijk te bewijzen.³⁰

Er zijn geen primaire bronnen die de maagdelijkheid of bijzondere status van de Vestaalse Maagden verklaren. Alle voorgaande theorieën zijn dan ook goed te verdedigen speculaties. Geen van deze werken weet echter een naar mijns inziens bevredigende verklaring te geven voor de mannelijke rechten die aan de Vestaalse Maagden worden toebedeeld. Om een verklaring te vinden die alle aspecten van het Vestaalse Maagdschap verklaart, zullen we verder moeten kijken dan wat de bestaande interpretaties tot dusver hebben opgeleverd. In het volgende hoofdstuk zal ik mijn eigen speculaties presenteren. Ik zal opnieuw kijken naar wat we wel zeker weten over de Vestaalse Maagden en vervolgens een nieuwe invalshoek kiezen om dit bijzondere fenomeen te verklaren, namelijk die van het derde *gender*.

²⁸ Plinius de Oudere, *Naturalis Historia*, 28.39: 'fascinus...qui deus...a Vestalis colitur.'

²⁹ Takács, *Vestal Virgins, Sibyls, and Matrons*, p. 83 - 85

³⁰ Holt N. Parker, 'Why Were the Vestals Virgins? or the Chastity of Women and the Safety of the Roman State'. *The American Journal of Philology* 125.4 (2004) p. 563

III – Maagdelijkheid als het *tertium genus*

Zowel man als vrouw

Zoals eerder beschreven, is het *tertium genus* een *gender* dat aspecten leent van zowel het mannelijke als het vrouwelijke *gender*, maar is het onduidelijk of dit *gender* werd gedefinieerd als zowel man als vrouw, of als een *gender* dat geen van beide is. Het verschil tussen beide definities lijkt minimaal, maar is van groot belang om te kunnen begrijpen waarom het derde *gender* werd gezien zoals het werd gezien en waarom de Vestaalse Maagden binnen deze categorie zouden vallen.

Zoals eerder is vermeld, waren er vele voorrechten verbonden aan het zijn van een Vestaalse Maagd die normaal alleen voorbehouden waren aan mannelijke burgers. Zo werden ze vergezeld door een *lictor*, kregen ze tijdens de spelen een ereplaats die normaliter alleen bestemd was voor senatoren, namen ze deel aan het *Collegium Pontificum*, mochten ze stemmen, een testament opstellen en zelfs eigendommen en land bezitten. Ook stonden ze niet langer onder het *patria potestas* van hun vader. Het is te makkelijk om deze rechten af te doen als een beloning voor hun diensten, of als compensatie voor het afnemen van hun identiteit als vrouw door hen te verplichten tot maagdelijkheid. De meisjes die door de *Pontifex Maximus* werden uitgekozen waren namelijk zo jong dat zij naar alle waarschijnlijkheid niet in staat waren deze voorrechten op te eisen. Ook was er voor de ouders van het meisje geen reden om deze voorrechten voor hun kind af te dwingen aangezien zij er geen voordeel van ondervonden, de rechten waren immers voor het meisje en niet de ouders. Ook weken de rechten dusdanig van de gevestigde orde af dat het onwaarschijnlijk is dat er om deze rechten gevraagd werd. Het is ook onwaarschijnlijk dat deze rechten als omkoopmiddel werden gebruikt om de meisjes het ambt in te lokken.

Omdat we kunnen stellen dat deze rechten aan de Vestaalse Maagden verleend werden, vereist dit gegeven een verklaring. Waarom kregen deze vrouwen rechten die normaliter alleen voorbehouden waren aan mannen? De stelling dat zij deze rechten kregen enkel omdat zij van groot belang waren voor Rome is geen bevredigend antwoord. Er werden ook andere belangrijke religieuze posities bekleed door vrouwen zoals de *Flaminica Dialis* en de *regina sacrorum*, maar aan hen werden niet dezelfde rechten toegekend. Sterker nog, vele van deze rechten werden niet eens verleend aan mannen in belangrijke posities. Ook van de koninginnen en de prinsessen van de monarchie waarin de Vestaalse Maagden vermoedelijk hun wortels hebben liggen, is het niet bekend dat zij deze rechten verleend kregen.

Er is geen directe reden te bespeuren waarom dit bij de Vestaalse Maagden wel het geval was. Er was geen noodzaak toe. Een mijns inziens aannemelijke reden waarom dit dan wel het geval was, is doordat de Vestaalse Maagden door de Romeinse maatschappij niet tot de categorie 'vrouw' werden gerekend. De Vestaalse Maagden kregen een grote hoeveelheid voorrechten die voorbehouden waren aan het mannelijk geslacht, in die zin zou je kunnen opperen dat zij in de categorie 'man' werden geplaatst. Maar hoewel Vestaalse Maagden de rechten van een man kregen, en in hun vrouw-zijnde ernstig werden beperkt, behielden zij wel de biologische kenmerken van een vrouw. Anders dan de *galli*, die zich kleeften in vrouwenkleding en hun lichaam verminkten om minder man en meer vrouw te zijn, kleeften de Vestaalse Maagden zich wel als vrouw. Zij droegen dagelijks het kapsel dat bestemd was voor bruiden en droegen bescheiden vrouwenkleding. Mijns inziens is het onwaarschijnlijk dat de Vestaalse Maagden dus in de categorie 'man' werden geplaatst, evenmin als

dat zij in de categorie ‘vrouw’ werden geplaatst. Zij vertoonden kenmerken van beide categorieën, gezegd zou dus kunnen worden dat zij onderdeel waren van beide *genders*. Maar de definitie van het *tertium genus* van Tertullianus, oftewel dat het *tertium genus* zowel man als vrouw in één is, gaat niet zonder meer op voor de Vestaalse Maagden. Ze verkregen immers ook rechten die zelfs voor mannen ongebruikelijk waren.

Tussen man en vrouw in

Van de Vestaalse Maagden zou dan ook kunnen worden gezegd dat ze tot geen van beide *genders* behoorden. Hoewel ze als vrouw geboren werden, mogen ze niet tot de Romeinse definitie van wat een vrouw was worden gerekend. Ze verkeerden in een positie die vergelijkbaar is met die van de *galli* die niet langer tot hun oorspronkelijke mannelijke *gender* werden gerekend. De Vestaalse Maagden hadden immers al dan niet vrijwillig afstand gedaan van zaken die een vrouw definieerden indertijd. Zij werden uitgekozen op het moment dat zij nog een kind waren. Tussen de leeftijd van zes en tien jaar is het aannemelijk dat zij nog niet in hun puberteit verkeerden en dus nog niet aan de natuurlijke overgang van kind naar vrouw waren begonnen. Zij werden uitgekozen nog vóór zij tekenen van het zijn van een volgroeide vrouw vertoonden. Ze hadden nog geen borsten of heupen, en waren nog niet in staat om zich voort te planten. Doordat zij op dit moment in hun leven werden weggevoerd om een Vestaalse Maagd te worden, op een moment dat zij naar mijn idee nog vrij van een rolpatroon waren, waren zij nooit daadwerkelijk toegetreden tot het vrouwelijke *gender*. Je zou namelijk kunnen stellen dat kinderen wel de potentie bezitten om man of vrouw te worden, maar nog niet volledig tot één van deze *genders* ontwikkeld zijn. Kinderen waren een categorie op zich in de Romeinse maatschappij, en pas wanneer een kind het overgangsritueel naar volwassene had volbracht, werd hij of zij gezien als een volwaardige man of een volwaardige vrouw.³¹

De Vestaalse Maagden hadden nooit formeel het overgangsritueel volbracht. In het geval van Romeinse meisjes was dit overgangsritueel namelijk het trouwen. In plaats daarvan werden de Vestaalse Maagden gedwongen om dertig jaar van hun levens maagdelijk door te brengen. Deze dertig jaar komen overeen met de meest vruchtbare jaren van een vrouw. Het werd deze vrouwen in de bloei van hun leven verboden om zich voort te planten. Deze dertig jaar zijn dan ook niet een willekeurig aantal, maar komen exact overeen met de periode waarin een lid van het vrouwelijke geslacht het meest vrouw is. Vrouwelijkheid werd voornamelijk gedefinieerd door de mogelijkheid om een kind te baren en groot te brengen. Wanneer de Vestaalse Maagden klaar waren met hun ambt op hun zesendertigste tot hun veertigste, was de kans om alsnog moeder te worden relatief klein. Het vrouw-zijn van deze vrouwen werd met succes onderdrukt. Wellicht dat we hierin ook de reden vinden dat vele Vestaalse Maagden er voor kozen om tot hun dood te de cultus te dienen, gezien de kans op een familie na hun terugtrekken klein was. Door haar maagdelijkheid was een Vestaalse Maagd tijdens haar ambtstermijn geen vrouw.

Er is nog een tweede aspect van het Vestaalse Maagschap die dit idee van het niet-vrouw zijn bevestigt. Een Vestaalse Maagd viel namelijk niet onder de *patria potestas*. Zij stond niet onder het gezag van haar vader maar ook niet onder het gezag van een echtgenoot. De *Pontifex Maximus* die haar uitkoos, ophaalde en vanaf dat moment verantwoordelijk voor haar was, adopteerde haar niet formeel en dus ging de *patria potestas* niet op hem over. Deze vorm van onderhevig zijn verdween

³¹ Peter Thonemann, ‘Children in the Roman Empire’ (2011) Times Literary Supplement, <http://www.the-tls.co.uk/tls/public/article796886.ece> (23 april 2016)

simpelweg voor de Vestaalse Maagden. Hierin weken zij af van alle andere vrouwen. Dit alles in achtung nemende zou je tot de conclusie kunnen komen dat de Vestaalse Maagd al dan niet verplicht afzag van haar vrouw-zijn. Zij nam niet actief deel aan het vrouwelijke rolpatroon of *gender*. Tevens kunnen we concluderen dat zij niet de ambitie had om tot het mannelijke *gender* gerekend te worden; ze deed zich niet voor als man.

Naar mijn inzicht is de definitie van Prudentius van het *tertium genus*, als zijnde geen van beide *genders*, dan ook het best toepasbaar op de Vestaalse Maagden. Prudentius is immers ook diegene die schrijft dat het *tertium genus* de godin Cybele het meest behaagt. Als we de Vestaalse Maagden in dit licht zien, vinden we ook aansluiting bij de theorie van Takács die eerder in deze scriptie besproken is. Zij stelde immers dat alleen een vrouw die nog geen vrouw geworden was in staat was om het heilige vuur van Vesta te creëren, wat symbool zou staan voor aseksuele voortplanting en dus iets goddelijks. De theorie dat Vestaalse Maagden tot geen van beide traditionele *genders* maar tot het *tertium genus* werden gerekend, sluit niet alleen aan op dit idee, maar vergroot de waarschijnlijkheid er van.

Wanneer we de meer aannemelijke theorieën in deze scriptie combineren, komt het er dus op neer dat de Vestaalse Maagden dankzij hun maagdelijkheid tot geen van de twee *genders* behoorden, en om die reden rechten en aspecten van beide *genders* konden uitoefenen zonder hierdoor de maatschappelijk wenselijke grenzen van *gender* te overschrijden. Het behoren tot een eigen, derde categorie van *gender* was van groot belang om boven het normale volk van Rome uit te stijgen. Tevens was het opgeven van hun vrouwelijkheid noodzakelijk om het vuur van Vesta aan te kunnen maken, de Vestaalse Maagden moesten zo onzijdig doch alomvattend als Vesta zelf zijn. Doordat zij behoorden tot het *tertium genus* en dus niet tot het mannelijke of vrouwelijke *gender*, verkregen zij een bijzondere status die alleen werd geaccepteerd omdat het in dienst stond van het behagen van de goden, en dus het welzijn van Rome. Omdat hun taak van zulk groot belang was, moesten zij buiten de norm treden zoals we dit ook hebben gezien bij de *galli*.

Conclusie

Een beruchte Vestaalse Maagd die haar maagdelijke status verbrak was Aquilia Severa. Zij trouwde, al dan niet onder dwang, met de keizer Elagabalus (218 n. Chr. - 220 n. Chr) zoals wordt beschreven door Cassius Dio:

“Daarna scheidde hij van Paula op grond dat zij een onzuiverheid op haar lichaam droeg, en kwam hij samen met Aquilia Severa, waardoor hij op meest flagrante wijze de wet overtrad; want zij was een ingewijde van Vesta, en toch vervuilde hij haar zonder enig teken van vroomheid. En inderdaad had hij de dapperheid om te zeggen: ik deed het zodat godgelijkende kinderen uit mij, de hoge priester, en haar, de hoge priesteres, mogen ontspringen. En dus prees hij zichzelf voor een daad waarvoor hij zou moeten worden gegeseld op het Forum, in de gevangenis worden gegooid, en vervolgens ter dood veroordeeld.”³²

Elagabalus stond bekend als een keizer die de grenzen van zijn *gender* overschreed, zich kleepte in dameskleding en grof geld zou hebben geboden aan een dokter die hem aan de vrouwelijke geslachtsorganen kon helpen. Tegenwoordig nemen we de schandalige verhalen over Elagabalus met een korreltje zout, maar wordt er wel van uit gegaan dat hij zich niet conformeerde aan het mannelijke *gender*, en dus volgens de ideeën van zijn tijd toebehoorde tot het *tertium genus*, of hier in ieder geval affiniteit voor toonde. Als mijn theorieën over de Vestaalse Maagden als behorende tot het *tertium genus* correct zijn, zou dit verklaren waarom Elagabalus beweerde dat uit hun unie godgelijkende kinderen zouden komen. Het *tertium genus* zou immers dichterbij het goddelijke staan.

In deze scriptie hebben we kunnen lezen dat *gendertransgressie*, oftewel het overschrijden van de grenzen van de traditionele *genders*, in meerdere gevallen waar te nemen is in de Romeinse maatschappij, en dan met name in de religie. In dienst van de goden mochten alledaagse regels worden doorbroken en was het dus mogelijk voor een man om openlijk aspecten van het vrouwelijke *gender* te vertonen, zoals we hebben gezien bij de *galli* die de godin Cybele dienden. Ook was het mogelijk voor vrouwen om rechten verleend te krijgen die gereserveerd waren voor mannen zoals we dit hebben kunnen waarnemen bij de Vestaalse Maagden. Deze beide gevallen van het overschrijden van het *gender* stonden in dienst van de goden en werden getolereerd voor het welzijn van Rome. Religie gold dan ook als een van de weinige redenen om de starre regels van de rolpatronen te doorbreken. Van ieder ander werd geacht dat zij hun plicht vervulden en zich hielden aan de rolpatronen.

Eerder in deze scriptie hebben we gekeken naar het werk van Will Roscoe. Hij heeft bevonden dat volgens klassieke auteurs als Plutarchus en Strabo de extravagantie en *gendertransgressie* van de *galli* toegeschreven kan worden aan een poging om het publiek te choqueren. De verschijning en het doen en laten van de *galli* zou mensen met psychische problemen en stress in een dusdanige staat van shock brengen, dat zij daarna tot rust zouden komen. Van de Vestaalse Maagden valt niet te zeggen dat hun voorkomen of aanwezigheid mensen choqueerde, maar doordat zij de grenzen van hun *gender* overschreden waren zij als iets buiten het modale te herkennen. Zij waren niet alleen in hun positie uniek, ook het feit dat zij tot het *tertium genus* werden gerekend maakte dat zij boven

³² Cassius Dio, *Historia Romana*, LXXX.9.3 eigen vertaling naar de Engelse vertaling door Loeb Classical Library (1927) http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Cassius_Dio/80*.html

het normale volk van Rome konden uitstijgen om zo hun belangrijke taak te volbrengen. Door man noch vrouw te zijn waren zij niet gebonden aan de regels die voor mannen vrouwen golden, en konden zij rechten krijgen die geen enkele andere vrouw had.

Gendertransgressie is een fenomeen dat we niet alleen zien bij de priesters en priesteressen van de goden in de Romeinse religie. Ook de goden overschrijden geregeld de regels van *gender*. Zo zijn er bijvoorbeeld de godinnen Diana en Bellona die respectievelijke de godinnen van de jacht en de oorlog waren. Het jagen en het oorlogvoeren zijn echter geen fenomenen die zich afspelen in de vrouwelijke sfeer. Het zou niet onlogisch zijn om te concluderen dat *gendertransgressie* aan de basis van de Romeinse religie stond en dat dit een aspect was dat het goddelijke afzette tegen het wereldse. Mocht het idee dat het derde *gender* door heel de Romeinse religie heen te constateren is worden geaccepteerd, opent dit deuren naar nieuw onderzoek en zou het nieuw licht kunnen schijnen op wat we weten over deze voor ons obscure religie.

Om ten slotte het vraagstuk waar we deze scriptie mee begonnen te beantwoorden, namelijk: 'In hoeverre is het concept van het *tertium genus*, het buiten de norm tredende, derde *gender* waarmee de *galli* werden aangeduid, toe te passen op de Vestaalse Maagden?'. Mijns inziens zijn er genoeg redenen om het antieke label van het *tertium genus* op de Vestaalse Maagden te plakken gezien zij, hoewel zij biologisch vrouw zijn, afzien van het belangrijkste wat een vrouw destijds definieerde, namelijk voortplanting. Tevens vertonen ze in hun plaats in de maatschappij, en de rechten die zij toebedeelt kregen, aspecten van zowel het vrouwelijke als het mannelijke rolpatroon, maar behoorden ze tot geen van beide. Dat zij buiten de binaire rolpatronen van man en vrouw vielen, en dus behoorden tot een erg selecte categorie, zou hen een unieke positie hebben gegeven. Dit zou in dienst hebben gestaan van het voortplantingsaspect van Vesta en haar eeuwige vuur, wat natuurlijk weer in dienst stond van Rome. Met die woorden zou ik dan ook mijn scriptie willen afsluiten.

(Aantal woorden exclusief bronnen: 8388)

Literatuur & Bronnen

- Aulus Gellius, *Noctes Atticae* 1.12
- Beard, Mary, 'The Sexual Status of Vestal Virgins', *The Journal of Roman Studies* 70 (1980) p. 12-27
- Cassius Dio, *Historia Romana*, LXXX.9.3 eigen vertaling naar de Engelse vertaling door Loeb Classical Library (1927) http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Cassius_Dio/80*.html
- Firmicus Maternus, *De Civitate Dei* 7.26, eigen vertaling naar de Engelse vertaling door W. Roscoe
- Fustel de Coulanges, Numa Denis, *The Ancient City: A Study on the Religion, Laws and Institutions of Greece and Rome* (Lee & Shepard, 1877)
- Hallett, Judith P., Skinner, Marilyn B., *Roman Sexualities* (New Jersey, 1997)
- Lactantius, *Divinae Institutiones* 1, 21, 16
- Moxnes, Halvor, *Putting Jesus in His Place: A Radical Vision of Household and Kingdom* (Westminster John Knox Press, 2003)
- Parker, Holt N., 'Why Were the Vestals Virgins? or the Chastity of Women and the Safety of the Roman State'. *The American Journal of Philology* 125.4 (2004)
- Plinius de Oudere, *Naturalis Historia*, 28.39
- Plutarchus, *Numa Pompilius* 9.5-10
- Prudentius, *Peristephanon* 10.1071, eigen vertaling naar de Engelse vertaling door H. J. Thomson (1955) https://archive.org/stream/prudentius00pruduoft/prudentius00pruduoft_djvu.txt
- Roscoe, Will. 'Priests of the Goddess: Gender Transgression in Ancient Religion', *History of Religions* 35.3 (1996) p. 195-230
- Schutz, Celia A., *Women's religious activity in the Roman Republic* (North Carolina, 2006)
- *Scriptores Historiae Augustae: Alexander Severus* 23.7, eigen vertaling naar de Engelse vertaling door D. Magie (1921) http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Historia_Augusta/home.html
- Staples, Ariadne, *From Good Goddess to Vestal Virgin: Sex and Category in Roman Religion*
- Stevens, Walter, 'The Rise of Eunuchs in Greco-roman Antiquity'. *Journal of the History of Sexuality* 5.4 (1995)
- Takács, Sarolta A., *Vestal Virgins, Sibyls and Matrons; Women in Roman Religion* (Texas, 2008)
- Tertullianus, *Ad Nationes* Boek 1, 20.4, eigen vertaling naar de Engelse vertaling door Q. Howe (2007) http://www.tertullian.org/articles/howe_adnationes1.htm
- Thonemann, Peter, 'Children in the Roman Empire' (2011) *Times Literary Supplement*, <http://www.the-tls.co.uk/tls/public/article796886.ece> (23 april 2016)
- Vermaseren, Maarten J., *Cybele and Attis: the Myth and the Cultus* (London, 1977) (Psychology Press, 1998)

Samenvatting

Zoals in het geval van bijna alle antieke culturen, was de maatschappij van Rome een patriarchaat en lag de formele macht in de handen van mannen. In het publieke leven werd er van een man verwacht dat hij zich dominant opstelde tegenover een vrouw. Vrouwen wiens gedrag als ondeugdelijk en onbescheiden werd geacht, werden dan ook met afkeur behandeld. Er is echter één publieke sfeer waarin vrouwen wel in meerdere gevallen een prominente rol hebben gespeeld en hiervoor ook formeel erkend werden, namelijk die van de religie. Historici concluderen dat in de religie een grotere mate van flexibiliteit met betrekking tot de *genderrollen* te observeren is. Deze flexibiliteit beperkte zich niet slechts tot het vervagen van *genderrollen*, maar liet ook toe dat mannen en vrouwen *genderrollen* konden overschrijden. Zo worden er in de cultus van Cybele, ook wel bekend als de *Magna Mater*, travestieten aangetroffen, de *galli*. Zij castreerden zichzelf om toe te treden tot wat door verschillende auteurs uit de oudheid het derde *gender* wordt genoemd, een *gender* tussen man en vrouw in. Dit derde *gender* zou dichter bij het goddelijke staan. Een minder overduidelijk geval waarin de *genderrol* werd doorbroken, is dat van de Vestaalse Maagden. Deze vrouwen die 30 jaar lang verantwoordelijk waren voor het welzijn van de stad Rome door een vuur ter ere van de godin Vesta brandende te houden, kregen hoge eren toegeschreven en kregen rechten die normaliter alleen voor mannen bestemd waren. De voorwaarde was wel dat zij gedurende hun ambtsperiode maagd zouden blijven. Deze scriptie beantwoordt de vraag waarom Vestaalse Maagden deze uitzonderlijke rechten kregen, en waarom er een noodzaak was voor maagdelijkheid in een cultuur waarin het celibaat geen noemenswaardige status had. Verschillende theorieën worden beschreven die het antwoord denken te geven, vervolgens wordt een eigen interpretatie gegeven aan het vraagstuk, namelijk de interpretatie dat Vestaalse Maagden tot het derde *gender* werden gerekend omwille van hun maagdelijkheid. Door het zich bewust onthouden van voorplanting, voldeden deze vrouwen niet aan de eigenschappen die vrouwen indertijd definieerden. Zij werden dus niet als vrouw, maar ook niet als man gezien. Hun *gender* bevond zich tussen deze twee sferen in. Dit was nodig om succesvol het vuur van de geslachtsloze voorplantingsgodin Vesta brandende te houden.

VERKLARING KENNISNEMING REGELS M.B.T. PLAGIAAT

Fraude en plagiaat

Wetenschappelijke integriteit vormt de basis van het academisch bedrijf. De Universiteit Utrecht vat iedere vorm van wetenschappelijke misleiding daarom op als een zeer ernstig vergrijp. De Universiteit Utrecht verwacht dat elke student de normen en waarden inzake wetenschappelijke integriteit kent en in acht neemt.

De belangrijkste vormen van misleiding die deze integriteit aantasten zijn fraude en plagiaat. Plagiaat is het overnemen van andermans werk zonder behoorlijke verwijzing en is een vorm van fraude. Hieronder volgt nadere uitleg wat er onder fraude en plagiaat wordt verstaan en een aantal concrete voorbeelden daarvan. Let wel: dit is geen uitputtende lijst!

Bij constatering van fraude of plagiaat kan de examencommissie van de opleiding sancties opleggen. De sterkste sanctie die de examencommissie kan opleggen is het indienen van een verzoek aan het College van Bestuur om een student van de opleiding te laten verwijderen.

Plagiaat

Plagiaat is het overnemen van stukken, gedachten, redeneringen van anderen en deze laten doorgaan voor eigen werk. Je moet altijd nauwkeurig aangeven aan wie ideeën en inzichten zijn ontleend, en voortdurend bedacht zijn op het verschil tussen citeren, parafraseren en plagiëren. Niet alleen bij het gebruik van gedrukte bronnen, maar zeker ook bij het gebruik van informatie die van het internet wordt gehaald, dien je zorgvuldig te werk te gaan bij het vermelden van de informatiebronnen.

De volgende zaken worden in elk geval als plagiaat aangemerkt:

- het knippen en plakken van tekst van digitale bronnen zoals encyclopedieën of digitale tijdschriften zonder aanhalingstekens en verwijzing;
- het knippen en plakken van teksten van het internet zonder aanhalingstekens en verwijzing;
- het overnemen van gedrukt materiaal zoals boeken, tijdschriften of encyclopedieën zonder aanhalingstekens en verwijzing;
- het opnemen van een vertaling van bovengenoemde teksten zonder aanhalingstekens en verwijzing;
- het parafraseren van bovengenoemde teksten zonder (deugdelijke) verwijzing: parafrasen moeten als zodanig gemarkeerd zijn (door de tekst uitdrukkelijk te verbinden met de oorspronkelijke auteur in tekst of noot), zodat niet de indruk wordt gewekt dat het gaat om eigen gedachtengoed van de student;
- het overnemen van beeld-, geluids- of testmateriaal van anderen zonder verwijzing en zodoende laten doorgaan voor eigen werk;
- het zonder bronvermelding opnieuw inleveren van eerder door de student gemaakt eigen werk en dit laten doorgaan voor in het kader van de cursus vervaardigd oorspronkelijk werk, tenzij dit in de cursus of door de docent uitdrukkelijk is toegestaan;
- het overnemen van werk van andere studenten en dit laten doorgaan voor eigen werk. Indien dit gebeurt met toestemming van de andere student is de laatste medeplichtig aan plagiaat;
- ook wanneer in een gezamenlijk werkstuk door een van de auteurs plagiaat wordt gepleegd, zijn de andere auteurs medeplichtig aan plagiaat, indien zij hadden kunnen of moeten weten dat de ander plagiaat pleegde;
- het indienen van werkstukken die verworven zijn van een commerciële instelling (zoals een internetsite met uittreksels of papers) of die al dan niet tegen betaling door iemand anders zijn geschreven.

De plagiaatregels gelden ook voor concepten van papers of (hoofdstukken van) scripties die voor feedback aan een docent worden toegezonden, voorzover de mogelijkheid voor het insturen van concepten en het krijgen van feedback in de cursushandleiding of scriptieregeling is vermeld.

In de Onderwijs- en Examenregeling (artikel 5.15) is vastgelegd wat de formele gang van zaken is als er een vermoeden van fraude/plagiaat is, en welke sancties er opgelegd kunnen worden.

Onwetendheid is geen excuus. Je bent verantwoordelijk voor je eigen gedrag. De Universiteit Utrecht gaat ervan uit dat je weet wat fraude en plagiaat zijn. Van haar kant zorgt de Universiteit Utrecht ervoor dat je zo vroeg mogelijk in je opleiding de principes van wetenschapsbeoefening bijgebracht krijgt en op de hoogte wordt gebracht van wat de instelling als fraude en plagiaat beschouwt, zodat je weet aan welke normen je je moeten houden.

Hierbij verklaar ik bovenstaande tekst gelezen en begrepen te hebben.	
Naam:	<i>Chantal Bosma</i>
Studentnummer:	<i>4160401</i>
Datum en handtekening:	<i>30 - 3 - 2016</i> <i>Bosma</i>

Dit formulier lever je bij je begeleider in als je start met je bacheloreindwerkstuk of je master scriptie.

Het niet indienen of ondertekenen van het formulier betekent overigens niet dat er geen sancties kunnen worden genomen als blijkt dat er sprake is van plagiaat in het werkstuk.